

SPANNING

TERUGKIJKEN EN VOORUIT ZIEN



UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 14, nummer 9, oktober 2012

TERUGKIJKEN EN VOORUIT ZIEN

Tijdens de laatste Partijraad van 29 september jongstleden werd er door afdelingsvoorzitters en partijbestuur uitvoerig teruggekeken op de verkiezingscampagne. Belangrijkste kritiekpunten waren een te behoudende campagne-strategie, het ontbreken van een plan B en een weinig efficiënte campagne. Tegelijkertijd werd Emile Roemer geprezen om zijn standvastige optreden en werd geconstateerd dat er nog nooit zoveel vrijwilligers op de been waren geweest als bij de afgelopen verkiezingscampagne. Zowel Roemer als de afdelingen zagen daarom voldoende basis om de strijd voor een menselijker en socialer Nederland voort te zetten.

En dat is hard nodig ook, want zoals Arjan Vliegthart in zijn beschouwing over het begrotingsakkoord voor 2013 laat zien, blijven de meeste maatregelen uit het Kunduz-akkoord overeind staan. Dat betekent dat een groot deel van de rekening van de crisis terecht komt bij de mensen die al zo hard getroffen worden.

Niet alleen uit Den Haag, maar ook uit Europa komen weinig hoopvolle signalen dat de eurocrisis snel opgelost wordt. Zo betoogt econoom David Hollanders, dat de 150 miljard euro aan garantiestellingen door de Nederlandse belastingbetaler slechts de banken redt, maar niet de euro. Hoogleraar economie van innovatie Alfred Kleinknecht stelt dat de enige manier om daadwerkelijk uit de eurocrisis te komen, het in evenwicht brengen van de scheve handelsver-

houdingen tussen de rijke noordelijke en arme zuidelijke eurolanden is.

Verder in Spanning staat Tiny Kox stil bij het 40-jarig bestaan van de SP op 22 oktober. Hij constateert dat de partij in 40 jaar tijd is uitgegroeid van een linkse splinter tot de grote volkspartij, die zij nu is.

SP-senator en hoogleraar duurzame landbouw Eric Smaling gaat in op de vraag hoe vanzelfsprekend eten blijft. Door de stijgende prijzen en de groeiende vraag wordt de beschikbaarheid van voedsel immers minder.

Rens Vliegthart licht in een interview toe, waar zijn pas verschenen boek *U kletst uit uw nek* over gaat. Hij stelt dat de huidige mediaberechtiging te wensen overlaat en gedreven wordt door de waan van de dag met als gevolg dat politici zich bij alles afvragen hoe zij overkomen op het publiek en burgers steeds cynischer worden over de politiek.

In het zesde deel van *Parels uit de Parlementaire Geschiedenis* staat de leerplichtwet centraal. Een wet, die in 1900 bij toeval het levenslicht zag en ervoor zorgde dat het schoolbezoek van kinderen in de loop der tijd vooruitging.

Tot slot betoogt Arjan Vliegthart op de achterkant dat voor een stabiele regering steun in de Eerste Kamer onontbeerlijk is. Steun die PvdA en VVD zullen moeten verwerven, omdat ze samen geen meerderheid hebben in de Senaat.

WAAR GING HET FOUT MET EUROPA?

Minotaurus aan banden heet het boekje dat Arjan Vliegthart, senator en directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de SP, onlangs publiceerde. De ondertitel, 'Hoe Europa in crisis raakte en hoe we daar weer uitkomen', maakt duidelijk waar het over gaat.

Minotaurus aan banden kost 4,95 euro en is te bestellen via www.sp.nl/shop



INHOUD

- 3
NA DE (ZELF)KRITIEK NU STRIJDBAAR VERDER
- 5
DE ZIEL VAN DE FINANCIËLE CRISIS
- 6
'EVENWICHT IN HANDELSRELATIES IS NOODZAKELIJK OM UIT DE EUROCRISIS TE KOMEN'
- 8
WAT JE NIET HOORT IN HET EURODEBAT: VOORAL BANKEN PROFITEREN VAN EUROPESE NOODFONDSEN
- 10
VEERTIG JAAR SP
- 12
HERFSTAKKOORD ZET LIBERALE WEG UIT DE CRISIS VOORT
- 14
HOE VANZELFSPREKEND BLIJFT ETEN?
- 16
'TELEGRAAF HOFLEVERANCIER KAMERVragen'
- 18
PERELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 6
- 20
VOOR EEN STABIELE REGERING IS STEUN IN DE EERSTE KAMER NOODZAKELIJK

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Tijmen Lucie
Arjan Vliegthart
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Antoni Gracia
Gonnie Sluijs
Foto cover
Sander van Oorspronk



NA DE (ZELF)KRITIEK NU STRIJDBAAR VERDER

Tekst: Tijmen Lucie

Op zaterdag 29 september jongstleden is in het SP-partijkantoor in Amersfoort de Partijraad gehouden. In een volle zaal en onder grote belangstelling van pers en publiek – wat erop duidt dat de SP een grote partij is geworden – is door voorzitters van de afdelingen en het partijbestuur op grondige wijze de verkiezingscampagne geëvalueerd. In een constructieve sfeer zijn zowel positieve als negatieve zaken benoemd.

ZELFKRITIEK

Na een korte en heldere inleiding van algemeen secretaris Hans van Heijningen, waarin hij het verkiezingsresultaat duidde in termen van factoren die buiten ons vermogen liggen en door onszelf gemiste kansen en gemaakte fouten, nam Emile Roemer het woord. Roemer kwam met een evenwichtig verhaal over het verloop van de campagne. Daarin gaf hij aan dat de peilingen een verlamme uitwerking op hem en de partij hebben gehad. Te sterk heeft de nadruk gelegen op het vermijden van risico's en het voorkomen van fouten. Ook erkende hij dat het gewijzigde AOW-standpunt niet duidelijk naar voren is gebracht. Daarmee kwam hij tegemoet aan een kritiekpunt dat door verschillende afdelingen – waaronder Amsterdam

– naar voren is gebracht, namelijk dat bepaalde verkiezingsstandpunten, waaronder dat van de AOW, beter uitgelegd hadden moeten worden. Juist omdat alle pijlen op de SP gericht waren en andere partijen er baat bij hadden om een karikatuur van onze standpunten te maken, was het volgens een aantal afdelingen verstandig geweest om de lokale kaderleden hierover bijvoorbeeld via de mail goed te informeren.

TE BEHOUDEND

Wat Roemer in zijn analyse aangaf, is ook door veel afdelingen genoemd: de gekozen strategie was te behoudend. De campagne zou te zeer gevoed zijn door de gunstige opiniepeilingen, waardoor de SP zich te weinig geprofileerd heeft als socialistische partij, met een wezenlijk andere visie op de maatschappij dan de overige partijen. Daardoor werden de verschillen met de PvdA voor de kiezer onvoldoende duidelijk, zo luidde een veelgehoorde kritiek. Toen de PvdA de SP in de peilingen voorbijstreefde, had er naar de mening van een aantal afdelingsvoorzitters een alternatief strijdplan voorhanden moeten zijn om op de nieuwe situatie in te spelen. Het ontbreken van een plan B is tijdens de Partijraad diverse keren genoemd. Een ander kritiekpunt dat door veel afdelingen is genoemd, waaronder Rotterdam en Zaanstreek, is dat de SP zich te veel heeft laten leiden door de doorrekeningen van het CPB, terwijl je vraagtekens kunt stellen bij de economische modellen die dit onderzoeksinstituut hanteert. De SP heeft hierdoor het verwijt gekregen dat zij draaide, zowel bij het genoemde AOW-standpunt als bij de onderwijsplannen, waar de SP voor 0,8 miljard zou gaan bezuinigen om te voldoen aan de maximale overheidstekort-criteria van het CPB. Bij de presentatie van de CPB-doorrekening had de SP het initiatief moeten nemen en haar weerwoord klaar moeten hebben. Nu deden onze politieke tegenstanders dat, waardoor zij de toon konden zetten. De afdeling Zaanstreek wees erop dat de SP in de aanloop naar de verkiezingen de 3-procentnorm voor het overschrijden van het begrotingstekort in 2013 nog volop ter discussie stelde, terwijl er vervolgens alles aan gedaan is om bij de doorrekening van het verkiezingsprogramma toch onder de 3 procent te komen. De vraag is dan ook, zo stelde de afdeling Rotterdam, of de SP in de toekomst nog wel het beste jongetje van de CPB-klas wil zijn.

WEINIG EFFICIËNT

Roemer stelde verder dat er tijdens de campagne hard gewerkt is, maar weinig efficiënt. Een bepalende factor bij deze verkiezingen is immers het tweede scherm geweest, een applicatie op de computer waarmee kijkers tijdens de televisie-uitzending konden reageren en stemmen op hun favoriete kandidaat. Duidelijk is, zo stelden diverse

sprekers, dat de SP te weinig in staat is geweest om de eigen achterban te mobiliseren, waardoor de slag op de digitale snelweg verloren is. Hoewel je je vraagtekens kunt stellen bij de representativiteit van het tweede scherm – zo'n 85 procent van de deelnemers was man – heeft het zeker invloed gehad op de verkiezingsuitslag. De berichtgeving over wie de winnaar en wie de verliezer was, heeft ertoe bijgedragen dat de PvdA alsmat bleef stijgen in de peilingen, terwijl de SP haar virtuele winst in rook zag opgaan en in een vrije val zou verkeren.

MEER VRIENDEN

Tijdens deze campagne is ook gebleken dat de SP weinig vrienden op belangrijke posities heeft, zo merkte de afdeling Velsen op. Toen de lastercampagne van de Telegraaf in volle hevigheid losbarstte en vertegenwoordigers van grote en kleine werkgevers de SP neersabelden, waren er geen media of opiniemakers die het voor de SP opnamen. Volgens de afdeling Amersfoort zal de SP de komende jaren moeten investeren in het winnen van bondgenoten in het maatschappelijk middenveld om haar politieke en maatschappelijke invloed uit te breiden.

STRIJDBAAR VERDER

Naast de kritische kanttekeningen wezen de afdelingsvoorzitters en het partijbestuur ook op de pluspunten van de verkiezingscampagne. Zo heeft de SP de zittende macht uitgedaagd als nooit tevoren. De SP ontpopte zich als een reële bedreiging voor de multinationals, de banken, de graaiers in de zorg en de woningbouw. Toen de SP de grootste partij van het land dreigde te worden, zagen diverse media, opiniemakers en werkgeversbazen, zoals Wientjes en Biesheuvel, zich gedwongen om een lastercampagne tegen de partij te gaan voeren. Deze slag heeft de SP niet gewonnen, maar ook zeker niet verloren. Bovendien, zo stelden diverse sprekers, heeft de SP de PvdA in ieder geval op papier naar links gekregen. Wat daar in de praktijk van terecht gaat komen valt nog te bezien, maar belofte maakt schuld. Daar zal de SP de PvdA en de kiezers van die partij op blijven wijzen. Ook stellen we vast dat de SP in het geweld tussen PvdA en VVD niet ten onder is gegaan. Waar partijen als PVV, CDA en GroenLinks fors hebben verloren, is de SP stabiel op vijftien zetels gebleven. Daarnaast waren er tijdens deze campagne meer SP-leden dan ooit op straat, zo stelden alle afdelingen tevreden vast. Ten opzichte van de vorige landelijke verkiezingen, van 2010, is het aantal gemeenten waar de SP campagne heeft gevoerd met zeventig toegenomen. Bovendien zijn er dit jaar netto 2.700 nieuwe leden bijgekomen.

Voor de komende tijd is het zaak om deze nieuwe, enthousiaste mensen aan ons te binden. Een andere hoopvolle constatering is dat veel mensen in het land zeer sympathiek staan tegenover Emile Roemer en de SP. Dat geeft goede moed. De afdeling Zwolle vatte het kernachtig samen: 'Als je in je eigen tempo rent, win je niet de sprint maar wel de marathon.' De conclusie was dan ook dat de SP onder leiding van Emile Roemer, die complimenten kreeg voor zijn vasthoudende optreden, strijdbaar verder zal gaan om Nederland menselijker en socialer te maken. 'Dat zijn wij aan de bijna 1 miljoen kiezers die op de SP gestemd hebben verschuldigd. Wij zijn krachtiger, sterker en strijdbaar dan ooit!', besloot Roemer zijn toespraak.

DE ZIEL VAN DE FINANCIËLE CRISIS

Tekst: Tijmen Lucie

In *Boomerang: Wake up call voor de westerse wereld* gaat financieel journalist Michael Lewis op zoek naar het ontstaan van de schuldencrisis die in 2008 in Europa en de Verenigde Staten in volle hevigheid uitbrak. Aan de hand van vlot geschreven persoonlijke verhalen laat Lewis zien hoe op uiteenlopende wijze IJsland, Griekenland, Ierland en de Verenigde Staten op een bankroet afstevenden. Ook prikt hij op overtuigende wijze de illusie door dat Duitse bankiers de braafste jongetjes van de klas waren.

Het knappe van Michael Lewis is dat hij in *Boomerang* aan de hand van persoonlijke verhalen de ziel van de financiële crisis weet bloot te leggen. Hij spreekt juist die mensen die hem kunnen uitleggen waarom IJsland, Ierland, Griekenland en de Verenigde Staten in de grootste crisis sinds de Grote Depressie van de jaren dertig belandden.

Misschien wel het meest bizarre voorbeeld van een economie die volledig op hol sloeg als gevolg van de deregulering van de financiële markten, is IJsland. Het land dat altijd dreef op de visserij en gekenmerkt werd door economische stabiliteit, veranderde na de eeuwwisseling in een paar jaar tijd in een natie waarin vissers zonder enige kennis van zaken gingen speculeren met geleend geld. Lewis beschrijft hoe de activa van de drie grootste IJslandse banken in de periode 2003-2007 toenamen van enkele miljarden tot 140 miljard euro. Toen de banken in 2008 failliet gingen, bleek IJsland met zijn 300.000 inwoners met een duizelingwekkende schuld te zitten van 100 miljard euro. Ook in Ierland staken de drie grootste banken zich diep in de schulden. Waar ze in IJsland met buitenlands geld in buitenlandse

bedrijven investeerden, staken de Ierse bankiers de vreemde valuta in investeringen in eigen land. Vooral vastgoed was voor hen een geliefd object. Toen de huizenmarkt in elkaar stortte, bleven de Ierse banken met een schuld achter van zo'n 106 miljard euro. Omdat de Ierse overheid vervolgens besloot garant te staan voor alle schulden van de grootste banken 'zou in de daaropvolgende vier jaar al het Ierse belastinggeld nodig zijn voor de afbetaling van de bankschulden' (p.104).

Griekenland is een ander verhaal. Lewis toont aan dat de Griekse crisis niet veroorzaakt werd door de banken, maar door wijdverbreide corruptie in politiek en samenleving. Zo hebben de Grieken, aldus Lewis, het ontduiken van belasting tot een nationale sport verheven. Typerend voor de aanpak van Lewis is zijn beschrijving van een eeuwenoud klooster, waar de abt het financiële brein blijkt achter een vastgoedimpe-rium, dat erin slaagde om de Griekse staatskas een enorme hoeveelheid geld te ontfutselen.

Over Duitsland is Lewis bijzonder kritisch. Hij stelt dat ook de Duitse bankiers wel degelijk vuile handen hebben gemaakt. In Duitsland hielden zij zich weliswaar keurig netjes aan de regels, maar daarbuiten handelden zij op grote schaal in de meest dubieuze financiële producten. Lewis koppelt deze houding van bankiers aan de Duitse culturele fascinatie voor alles wat met smerigheid te maken heeft. Voor wat betreft de Verenigde Staten legt hij de schuld voor de crisis in eerste instantie bij de Amerikaanse burgers zelf, die bij hun volle bewustzijn allerlei zaken aanschafte die zij eigenlijk niet konden betalen. 'Het is geen toeval dat de schuldenlast van individuele steden en staten zich ophoopt op hetzelfde moment dat de

schulden van de gemiddelde Amerikaan groter en groter worden. Als je een Amerikaan alleen in een donkere kamer zou laten met een stapel geld weet diegene, of hij nou arm of rijk is, heel goed wat hij wil. Amerikanen zijn geconditioneerd om te pakken wat ze pakken kunnen, zonder na te denken over de gevolgen op lange termijn (p.226).' Hilarisch is zijn ontmoeting met Arnold Schwarzenegger die hem, terwijl ze in moordend tempo door de straten van Los Angeles fietsen, over zijn schouder vertelt waarom hij als gouverneur van Californië de staat met zo'n gigantische schuld moest achterlaten.

Enige punt van kritiek is dat Lewis' analyses soms wat kort door de bocht zijn en dat zijn aandacht wel erg gefixeerd is op bizarre culturele fenomenen als het geloof in trollen van de IJslanders en de vermeende obsessie van de Duitsers met 'Scheisse' of 'Dreck'. Maar wat overeind blijft staan is dat Michael Lewis vanuit een originele invalshoek een buitengewoon lezenswaardig boek heeft geschreven, waarin duidelijk wordt hoe de financiële crisis in diverse Europese landen en de Verenigde Staten om zich heen heeft kunnen grijpen.



Michael Lewis

Boomerang: Wake up call voor de westerse wereld

Uitgeverij: Business contact

240 pagina's

ISBN: 9789047005063

Prijs: €22,50



Rotterdam, 22 juni 2011. Ewout Irrgang en Alfred Kleinknecht in gesprek op een discussieavond over de Griekse schuldencrisis.

‘EVENWICHT IN HANDELSRELATIES IS NOODZAKELIJK OM UIT DE EUROCRISIS TE KOMEN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Bas Stoffelsen

Alfred Kleinknecht, hoogleraar Economie aan de Technische Universiteit in Delft, was een van de zeventig Nederlandse economen die in 1997 waarschuwden tegen de invoering van de euro. Achteraf blijken zij gelijk te hebben gehad. De eurozone, die inmiddels uit zeventien landen bestaat, bevindt zich in een diepe financiële crisis. Volgens Kleinknecht ligt de kern van de crisis in scheve handelsrelaties tussen de noordelijke en zuidelijke eurolanden. ‘Alleen als de handelsbalansen weer in evenwicht komen, kan de crisis echt aangepakt worden.’

Er is al veel gezegd en geschreven over het ontstaan van de eurocrisis. Hoe heeft het volgens u zover kunnen komen?

‘Kern van de crisis zijn scheve export-importverhoudingen binnen de eurozone. Noordelijke lidstaten als Nederland en Duitsland exporteren al jaren veel meer goederen dan

ze importeren, terwijl mediterrane landen als Griekenland en Spanje precies het tegenovergestelde doen. Vereffening van overschotten gebeurt door de aan- en verkoop van vermogenstitels. Hierbij moet je vooral denken aan diverse soorten krediet. Consequentie is dat landen die meer importeren dan exporteren bijna onvermijdelijk schulden opbouwen. Het grote probleem is dat de zuidelijke lidstaten niet kunnen concurreren met de rijke landen in het Noorden. De mediterrane landen hebben zwakke instituties en beschikken over onvoldoende kennis en technologie. Daarom missen zij de concurrentieslag. Voor de komst van de euro konden de zuidelijke lidstaten hun eigen munt altijd weer afwaarderen, waardoor de export goedkoper werd en de import duurder. De handelsbalans kwam zo weer in evenwicht. Sinds hun toetreding tot de eurozone kunnen de zuidelijke landen dit niet meer. Vanaf dat moment groeien hun importoverschotten, net als de

exportoverschotten van Nederland en Duitsland. Vooral onze banken, verzekeraars en pensioeninstellingen bleven maar geld uitlenen aan de zuidelijke lidstaten, zodat zij onze exportoverschotten konden afnemen. Gevolg was dat de zuidelijke lidstaten zich steeds dieper in de schulden staken. Je hoort liberale economen hier weinig over, maar de financiële markten hebben hier hopeloos gefaald, want iedereen kon zien dat de schulden van de zuidelijke lidstaten zich maar bleven ophopen. Normaal gesproken zou de rente bij een toenemende schuldenberg moeten stijgen. Aanbieders van krediet zouden een risicopremie moeten inprijzen. Daardoor zou de opbouw van de schulden geremd worden. Dit is echter aantoonbaar niet gebeurd. Ook de Rating Agencies hebben zitten te slapen. Ongelooflijk hoeveel domheid in een marktsysteem kan omgaan.'

Wat is er naar uw mening nodig om uit de crisis te raken?

'De beste oplossing zou zijn om ervoor te zorgen dat de zuidelijke lidstaten in staat worden gesteld om in plaats van importoverschotten in de toekomst exportoverschotten te realiseren. Om hiertoe te komen zouden drie dingen moeten gebeuren. In de eerste plaats zouden vakbonden hun looneisen op Europees niveau moeten coördineren. Loonmatiging in landen met importoverschotten en harde looneisen in landen met exportoverschotten. Voor de sterke landen in het Noorden wordt het hierdoor duurder om hun goederen te exporteren, terwijl het voor de zwakke landen in het Zuiden juist goedkoper wordt om te exporteren. In de tweede plaats zouden regeringen een systeem van *backing-up losers* moeten opzetten: een fonds voor structuurversterkende maatregelen in de zwakke landen. Dit is niet vreemd, want in het verleden ondersteunden in Nederland bijvoorbeeld de rijke burgers uit de Randstad via allerlei regionale fondsen armere regio's zoals Friesland en Groningen. Tot slot zouden er in Europees verband maatregelen genomen moeten worden die landen als Duitsland en Nederland ontmoedigen om te exporteren. Je zou kunnen denken aan een boete voor landen die te veel exporteren. De opbrengsten uit die boetes zouden vervolgens gebruikt kunnen worden voor structuurversterkende investeringen in landen met importoverschotten.'

Zijn uw voorstellen wel realistisch?

'Als je heel eerlijk bent, dan zijn de oplossingen die ik aandraag op korte termijn niet haalbaar. Ze zijn bovendien weinig populair. Je zou er in Nederland misschien een halve Kamerzetel mee kunnen binnenslepen. Punt is dat wanneer deze maatregelen niet genomen worden, de euro in de huidige vorm niet levensvatbaar is. Het is niet voldoende dat de euro door de Europese Centrale Bank gemanaged wordt. Er moet ook een Europees 'wij-gevoel' achter staan, waardoor de drie bovengenoemde punten

Alfred Kleinknecht (1951) is hoogleraar Economie van Innovatie aan de Technische Universiteit Delft. Hij was de enige econoom die ruim voor het uitbreken van de eurocrisis waarschuwde voor de schuldencrisis in Zuid-Europa.

serieus bespreekbaar zijn. Om de burgers daadwerkelijk bij het Europese project te betrekken zou je naar mijn mening toe moeten naar een nieuw federalistisch systeem, dat lijkt op het Zwitserse kantonmodel, waarbij vooral Buitenlandse Zaken en Defensie op Europees niveau worden gedaan en de meeste andere bevoegdheden bij autonome regio's komen te liggen. Je voorkomt hiermee niet alleen dat Europa weer in natiestaten uiteenvalt; de nadruk op regio's brengt de politiek tegelijkertijd dichterbij de burgers, want via allerlei volksraadplegingen krijgen zij veel meer inspraak in hun bestuur. Dit idee lijkt me voor de SP zeker de moeite waard om verder te onderzoeken. Het socialisme heeft immers een lange traditie van internationale solidariteit over landsgrenzen heen.'

En als dit 'wij-gevoel' niet ontstaat, zijn er dan alternatieven voorhanden om uit de crisis te komen?

'Als het nationalisme zegeviert over het Europese 'wij-gevoel' is splitsing van de eurozone de enige oplossing. Een mogelijkheid is dat je een noordelijke en een zuidelijke eurozone creëert of dat je landen op een goede manier laat uittreden. Een splitsing van de eurozone kan wel degelijk goed uitpakken voor de arme zuidelijke lidstaten, want ze krijgen dan een veel lagere wisselkoers ten opzichte van andere munten. Het wordt voor hen dan goedkoper om hun producten te exporteren, waardoor zij beter kunnen concurreren met de noordelijke lidstaten, die een weliswaar 'harde' maar dure euromunt zullen hebben. Ook de concurrentie met aanbieders buiten Europa kunnen ze dan beter aan.'

Hoe ziet u de toekomst van de eurozone voor u?

'Zowel opsplitsing van de eurozone als uittreding van individuele landen zal ongetwijfeld een hoop commotie veroorzaken. Het probleem is dat veel banken er nog altijd slecht voorstaan, door waardeloze pakketten van Amerikaanse rommelhypotheken op hun balansen. Ze hebben ook verlies geleden door de Griekse kwijtscheldingen en door de malaise op de vastgoedmarkt en de algeheel slechte conjunctuur, waardoor men ook in de dagelijkse kredietverlening verlies moet nemen. Tegelijkertijd hebben de overheidsfinanciën door de bankenreddingen uit 2008 een flinke klap gekregen. Een aantal banken is nog altijd te groot, zodat hun faillissement het hele financiële systeem in gevaar brengt. Als je *too big to fail* bent, kun je grote risico's nemen. Met grote risico's maak je immers grote winsten. Deze winsten zijn dan voor de banken, terwijl de belastingbetaler opdraait voor de verliezen. Dit geeft perverse prikkels tot roekeloos speculeren en is levensgevaarlijk voor de stabiliteit van het financiële systeem. Je zou grote banken in kleine delen moeten opsplitsen, die wel failliet kunnen gaan. Daarnaast zou een tobintaks op valutatransacties moeten worden ingevoerd om de speculatie-industrie te laten krimpen. Ik ben er zelf een groot voorstander van dat het betalingsverkeer bij de banken wordt weggehaald en dat daarvoor in de plaats één Europees betalingssysteem komt. Hiermee voorkom je dat wanneer banken failliet gaan, mensen op een dag geen geld meer kunnen opnemen. Tot nog toe is de bankenlobby echter machtig genoeg gebleken om dergelijke maatregelen tegen te houden. Ik ben dan ook somber gestemd over de toekomstige stabiliteit van het financiële systeem.'

WAT JE NIET HOORT IN HET EURODEBAT: VOORAL BANKEN PROFITEREN VAN EUROPESE NOODFONDSEN

Tekst: David Hollanders Foto: Hans van Rhoon / Hollandse Hoogte ©

Er wordt al ruim twee jaar gediscussieerd over de euro en de noodfondsen. Daarin staan de elkaar eurofiel en populist noemende voor- en tegenstanders van de euro en een Europese politieke unie tegenover elkaar. Beide kampen zwijgen evenwel over het volgende: de 150 miljard euro aan Nederlands belastinggeld dat via Europese noodfondsen en ECB-operaties gespendeerd wordt, redt de euro niet. Het redt de Nederlandse economie noch zuidelijke landen, enkel die partij die de eurocrisis veroorzaakt heeft: de banken. Dat is behalve onrechtvaardig, ook economisch onzinnig. Juist uit economische oogpunt, moeten de banken de verliezen nemen en als zij dat niet kunnen, dienen zij genationaliseerd te worden.

De leningen aan de zuidelijke landen zijn volledig vrijwillig verstrekt door private financiële instellingen. De onverantwoorde leningen van Griekenland zijn daarmee de onverantwoorde uitleningen van banken. Nu de zuidelijke landen niet kunnen terugbetalen, worden de verliezen niet genomen door de banken die de lening verstrekt hebben, terwijl zij daar via renteversillen fors aan verdiend hebben en bij het inschatten van de kredietwaardigheid (de kerntaak van een bank) spectaculair gefaald hebben. Integendeel, tweederde van de Griekse schuld is via verschillende kanalen (ECB/EU/EFSF) gecollectiveerd. De schulden zijn daarmee niet afbetaald, maar zijn verplaatst. Ook Portugal en Ierland

gebruiken het EFSF-geld vooral om banken af te lossen. Zo kunnen banken hun rotte obligaties dumpen bij de belastingbetaler. Inmiddels wordt er overwogen ook rechtstreeks geld te geven aan banken, bijvoorbeeld in Spanje. Met de zegen van het Nederlandse kabinet.

Hier blijft het niet bij, want banken worden niet enkel via noodfondsen geholpen. Daar waar de ECB niet wenst uit te lenen aan overheden, zelfs niet tegen 7%, leent het des te meer uit aan private instellingen. Dit jaar leende de ECB 1000 miljard uit tegen een zeer lage rente van 1% (de zogenaamde Long-term Finance Operations). Banklenen dit weer uit aan Spanje en Italië tegen 7%. En de ECB koopt deze obligaties weer op de tweedehandsmarkt op. Zo nam de ECB al ruim 200 miljard aan dubieuze obligaties over en met het nieuwe opkoopprogramma OTM (Outright Monetary Transactions) kan dat nu ongelimiteerd voortgaan. Wat gebeurt hier eigenlijk? Banklenen van een (niet democratisch gelegitimeerde) overheidsinstantie, lenen dat weer uit aan overheden, die dat geld lenen van banken, onder garantie van weer andere landen. Het kan nog gekker. Hier worden namelijk wel voorwaarden aan gesteld, maar dan weer niet aan banken waarvan de dubieuze obligaties worden overgenomen, maar enkel aan overheden die op aandringen van de ECB hard moeten bezuinigen. Dit terwijl Spanje en Ierland hun schuld zagen groeien juist door het redden van banken, waar ze mede onder druk van de ECB toe overgingen. De ECB en het IMF (de ECB volgt deels de voorwaarden van het IMF) hebben bij hun voorwaarden steeds een opvallende

voorkeur voor maatregelen als privatisering, korten van uitkeringen en versoepeling van het ontslagrecht. Het verhogen van belasting op dividend, winst of vermogen schijnt niet bij de trojka op te komen, terwijl die belastingen de consumptie – die in een recessie als gevolg van vraaguitval grotendeels bepalend is voor de economische groei – het minst verstoren. Veel belangrijker, de trojka zou hier helemaal niet over moeten gaan, omdat zij geen enkel democratisch mandaat heeft.

Hoe dan ook, de ECB stelt geen extra voorwaarden aan de banken waaraan uitgeleend wordt. Integendeel, de onderpandseisen zijn versoepeld. Inmiddels overweegt de ECB om geen voorkeursstatus te nemen ten opzichte van private partijen bij de obligaties die overgekocht zijn van diezelfde private partijen die de leningen aan de straatstenen niet kwijt kunnen. Alles wat de belastingbetaler nog enigszins beschermd, wordt daarmee terzijde geschoven. De ECB en het ESM spelen Sinterklaas. Sinterklaas bestaat evenwel niet en dus staat de Nederlandse belastingbetaler via de ECB/ESM voor 150 miljard in het rood (74,2 miljard via de ECB en 63,5 miljard euro via het EFSF en ESM). Het is aan politici om dit te voorkomen. Van de EU valt weinig te verwachten, druk als het is om de eigen begroting met 7% te vergroten. Dan de Nederlandse politici. In de verkiezingen stelde Samsom het eerlijke verhaal te willen vertellen, maar uiteindelijk verdedigde hij de massale bankensteun die direct ten koste van zijn eigen achterban gaat. Jolande Sap stelt de oplossingen te willen die de financiële markten eisen. De oplossing die markten willen en



Een werkloze man zit voor de bank Santander. 'Help me, ik heb honger' staat op het kartonnen bord.

die door bankiers steeds gepropageerd wordt, is, hoe verrassend, een groter noodfonds, oftewel meer leningen aan failliete debiteuren van de banken en daarmee meer bonussen. Buma deed een moreel appel op bankiers. Dat was vast goed bedoeld, maar het was illustratief voor het volledig gebrek aan realiteitsbesef – het gaat om triljoenen- en aan historisch besef- de banken nemen al decennia veel te veel risico, alle zelfregulering ten spijt. En zelfs de kleine maar in elk geval in de goede richting gaande bankenbelasting (waarmee risico ontmoedigd wordt) werd gekortwiek in het Kunduz-akkoord.

Wat moet er dan wel gebeuren? De PVV, de PvdD en de SP zijn in ieder

geval de enige partijen die niet automatisch meer belastinggeld aan de banken wensen te verstrekken. De PVV stelt het daarbij steeds voor dat de Nederlandse belastingbetaler aan de zuidelijke landen doneert. Dat is op zijn best een halve waarheid, want het zijn met name de crediteuren die profiteren. Aan het negeren hiervan ligt wellicht Wilders zijn voorliefde voor Reagan en Thatcher ten grond. De SP staat in het verkiezingsprogramma wel de enige echte oplossing – het herstructureren van de schulden van zuidelijke landen. Als een land geen controle heeft op het eigen monetaire beleid, dan moet er een mogelijkheid zijn om de schuld te verminderen door gedeeltelijke failliet. De PIIGS-landen (Portugal, Ierland, Italië, Griekenland en

Spanje) kunnen namelijk niet doen wat Japan, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk wél kunnen. Laatstgenoemde landen hebben veel hogere overheidsschulden dan bijvoorbeeld Spanje, maar betalen de schulden door de eigen centrale bank obligaties te laten opkopen (ook wel kwantitatieve verruiming genoemd, oftewel 'geld bijdrukken'). De SP zou dit verhaal nog veel meer moeten propageren en politiseren.

Uiteindelijk is het daarbij zaak dat er geen cent meer gependeed dient te worden aan banken en hun bonusbankiers en aandeelhouders, noch direct (via de noodfondsen), noch indirect (via de ECB). De zuidelijke landen moeten hun schulden herstructureren, opdat zij weer een houdbare schuld hebben en de recessie beëindigd kan worden. De verliezen worden dan genomen door de partij die ze in een markteconomie hoort te nemen: de crediteur. Alleen indien banken failliet gaan (wat gezien hun zeer lage eigen vermogen van 3% en creatieve boekhouden niet mag verrassen), kan de overheid te hulp schieten en dan nog alleen in ruil voor volledige zeggenschap (nationalisatie dus) en op straffe van inleveren van alle bonussen en direct ontslag van de top. Herstructurering en nationalisatie van banken is rechtvaardig. Het behoedt niet alleen de belastingbetaler voor een verlies van 150 miljard dat uitgegeven kan worden aan zorg, onderwijs en sociale zekerheid. Het is ook en vooral economisch efficiënt. Zolang kapitaalverschaffers risico's grotendeels kunnen afwentelen op de samenleving, nemen zij veel te veel risico. Bankregulering is dan dweilen met de kraan open. Juist door banken verlies te laten nemen, kunnen zij de door markt-propagandisten zo gewenste disciplinerende werking bij overheidsleningen waarmaken. Pas dan zou een verwijzing naar wat de financiële markten willen ergens op slaan.

Daarover moet de discussie over de euro en de noodfondsen gaan en dat zou de SP veel meer moeten uitdragen, opdat de discussie niet gekaapt wordt door middenpartijen die zich voordoen als genuanceerd maar de facto al die maatregelen nemen waar banken van profiteren.

VEERTIG JAAR SP VAN LINKSE SPLINTER TOT GROTE VOLKSPARTIJ

Tekst: Tiny Kox Foto: Archief SP

De SP van nu lijkt in veel opzichten niet meer op de SP van toen. Ze heeft zich ontdaan van oude vormen en gedachten, omdat ze niet bleken te kloppen of door de tijd achterhaald werden. Maar ze is de activistische politieke partij gebleven voor wie praktische politiek veel meer is dan het Binnenhof alleen. Daarom is er nog steeds volop werk voorhanden voor de partij die zich in 1972 ten doel stelde een partij te worden die voortdurend werkt om Nederland grondig te veranderen. Die partij is er gekomen. En ze heet nog altijd de Socialistische Partij.

In 1972 wil de nieuwe SP radicaal socialistisch zijn - maar vooral ook praktisch. In de jaren daarvoor heeft radicaal links zich uitgeput in eindeloze discussies over 'het pure socialisme' en hoe 'de arbeidersklasse' daarvoor te winnen zou zijn. Wie de discussiestukken uit die tijd in de archieven van de SP bekijkt, kan zich moeilijk voorstellen dat daaruit een levensvatbare partij tevoorschijn is gekomen. Toch gebeurt dat. In Rotterdam komen op 22 oktober 1972 200 aanhangers bijeen om met elkaar af te spreken dat ze voortaan door het leven zullen gaan als leden van de Socialistische Partij. Wat dat socialisme inhoudt, blijft vaag. In het partijboekje 'Onze wereldbeschouwing' wordt de nieuwe SP omschreven als een ideologisch rechtlijnige linkse partij, die op dat moment rotsvast gelooft in de op stapel staande overgang van kapitalisme naar socialisme, waar Karl Marx een eeuw geleden al vanuit ging. Die overgang is in 1972 in het verre China al aan de gang, denken de SP'ers, ook al hebben ze dat van horen zeggen. China is sinds 1949 een 'socialistische volksrepubliek' waarover grote verhalen de ronde doen maar waarvan weinig mensen echt kennis van hebben. Van de SP partijleiding in 1972 is alleen Daan Monjé eerder wel eens in China geweest. Maar hij spreekt geen woord Engels, laat staan Chinees. En over de vele mislukkingen die het Chinese socialistische experiment dan al heeft beleefd en de mensenlevens die dat heeft gekost, hoort hij niet veel. Wel over de politieke lessen die de Chinese voorman Mao Zedong graag aan politieke verwanten overdraagt, deels samengevat in het roemruchte Rode Boekje, een nogal bijeengeraapte citatenbundel over van alles en nog wat. Volgens Mao komen goede ideeën niet uit de lucht vallen en zijn evenmin aangeboren. Ze komen voort uit de maatschappelijke praktijk. En zei de grondlegger van het socialisme Karl Marx dat een eeuw daarvoor ook al niet? Dat het gaat er niet om gaat dat je de wereld uitlegt maar dat je hem verandert! Dát wordt dan ook het leidende motief van de nieuwe partij: het praktische socialisme. Geen ideologische fijnslipperij. De SP doet het gewoon, wordt de leuze. De nieuwe partij voert zijn acties via

'massaorganisaties' zoals De Bond van Huurders en Woningzoekenden, het Milieuactiecentrum Nederland, de gezondheidsvereniging Voorkomen is Beter en het Comité Van Mens tot Mens, dat zich richt tegen de Amerikaanse oorlog in Vietnam. Feitelijk is overal de SP de drijvende kracht achter deze actiegroepen. Maar het idee bestaat dat het voor mensen gemakkelijker is mee te doen aan ietwat neutraal klinkende actiegroepen dan meteen te maken krijgen met een politieke partij.

Of tot dat actievoeren ook deelnemen aan verkiezingen hoort? Ja, zo beslist de nieuwe partij na enig ideologisch geharrewar. In 1974 haalt de SP in Nijmegen en Oss haar eerste gemeenteraadzetels, met verrassend hoge percentages: 7 en 11 procent. Die uitslagen worden met gejuich ontvangen door de SP'ers: zie je wel dat het kan? Dat wil niet zeggen dat de nieuwe partij aanvankelijk veel heil verwacht van de parlementaire democratie. De SP vindt zich vooralsnog 'revolutionair' en denkt dat 'burgerlijke' parlementen er uiteindelijk vooral zijn om de macht van het kapitalisme in stand te houden. Ze verwijst naar Chili waar een rechtse staatsgreep in 1973 een bloedig einde maakt aan het democratische bewind de socialistische president Salvador Allende. En naar Vietnam, waar Amerikaanse legers de bevrijdingsbeweging te vuur en te zwaard bestrijden. Wat de Nederlandse socialisten in het begin niet willen inzien, is dat Chili en Vietnam geen Nederland zijn, waar het algemeen kiesrecht al lang van kracht is en je geen revolutie nodig hebt om politiek aan de bak te komen. Wie wil, kan een partij oprichten en meedoen aan verkiezingen en zo politieke zeggenschap verwerven. De jonge SP ziet zich aanvankelijk eerder als deel van een internationalistische bevrijdingsbeweging dan als nationale politieke partij. Vandaar dat ze ook de revolutionaire retoriek al te gemakkelijk overneemt en daarmee ten onrechte voorbijgaat aan de belangrijke verworvenheden van de Nederlandse democratie. Toch dient die democratie zich wel volop aan voor de nieuwe partij. Een maand na de oprichting van de SP komen er vervroegde Kamerverkiezingen die leiden tot de vorming van het kabinet-Den Uyl. Dat linkse kabinet brengt de nieuwe linkse partij in een lastig parket. Lokale acties van SP'ers tegen woningnood, hoge huren, tekortschietende zorg, slechte werkomstandigheden en milieuvervuiling blijken weliswaar succesvol maar de nieuwe regering doet zijn best om op diezelfde terreinen effectief beleid te voeren. De gevolgen daarvan blijken in 1977, als de SP voor het eerst aan de Kamerverkiezingen deelneemt en gemakshalve voorbij gaat aan de eerdere kritiek op het parlement. Het 'praktische socialisme' wint het van de ideologische opvatting. Het parlement wordt voortaan gezien als



In 1994 komen Jan Marijnissen en Remi Poppe als eerste volksvertegenwoordigers namens de SP in de Tweede Kamer.

bruikbaar middel om de wil van de mensen tot uiting te brengen.

Voor de verkiezingen van 1977 is de SP niet alleen afgestapt van haar ´revolutionaire´ opvattingen over de parlementaire democratie maar ook de aanvankelijke bewondering voor de Chinese politiek is alweer voorbij. Zeker nadat China verwante partijen in Europa oproept niet langer tegen de NAVO te ageren en in Afrika linkse bevrijdingsbewegingen niet langer te steunen. De jonge SP weet zich juist met al die vrijheidsstrijders in Afrika en Latijns Amerika verbonden en voelt er dan ook niets voor die rare Chinese oproepen over te nemen. In het partijblad *De Tribune* wordt gemeld dat de SP niets meer begrijpt van de Chinese buitenlandse politiek. Wie vragen heeft over wat de Chinezen willen, moet zich voortaan maar tot de Chinese ambassade richten, schrijft het blad. Ook *De Volkskrant* ziet de ideologische verwantschap met het maoïsme snel verdwijnen bij de SP. In 1977 constateert de krant dat er hooguit nog ´een vleugje maoïsme in de partijtop maar verder vooral vaderlands simplisme´ bij de partij te bespeuren is en de SP het nu vooral moet hebben van ´praktische faam´. Die ´praktische faam´ van de jonge SP legt het bij de Kamerverkiezingen van 1977 echter volledig af tegen de politieke aantrekkingskracht van PvdA premier Joop den Uyl. Die haalt tien zetels weg bij klein links en de SP komt bij lange na niet aan de kiesdrempel. De geschrokken leiding van de SP, waaruit Koos van Zomeren in 1975 verdwenen is, stelt vast dat de verwachting dat mensen die meedoen in een van de vele acties ook wel SP zullen gaan stemmen, niet klopt. Daarom verdwijnen de massaorganisaties snel op de achtergrond en manifesteert de SP zich zelf steeds meer openlijk als de motor van allerlei acties. Op lokaal vlak loont dat. Van 5 raadszetels in 1974 gaat het naar 10 in 1978, 20 in 1982 en 40 in 1986.

Op landelijk niveau weet de partij echter niets klaar te maken. Ondanks de slogan ´SP, dat is duidelijk´ snappen lokale kiezers niet waarom ze landelijk ook voor de actiepartij zouden moeten stemmen, die verder geen duidelijk landelijk programma weet te presenteren. En dus

blijven ze PvdA stemmen. Halverwege de jaren tachtig neemt de interne roep in de SP om verandering toe maar pas na het overlijden van Daan Monjé in 1986 komt de ontwikkeling echt in een stroomversnelling. Onder voorzitterschap van Jan Marijnissen wordt de landelijke federatie van lokale afdelingen vanaf 1988 omgebouwd tot een nationale politieke partij met een echt programma, actieve afdelingen en landelijke acties voor behoud van sociale zekerheid en tegen militaire interventies in het buitenland. De ´nieuwe SP´ wordt in 1991 formeel bekrachtigd door het partijcongres. Dat zet een dikke streep onder de ideologische dwaalwegen en politieke fouten uit het verleden. De streng georganiseerde kaderpartij maakt plaats voor een open massapartij, die al snel tot de grotere van Nederland gaat behoren. De activistische werkwijze zoals die zich in de voorliggende 20 jaar heeft ontwikkeld, wordt wél voor de toekomst gekoesterd. Daarin ligt immers ´het geheim van de SP´, een directe en oprechte politieke en praktische verbondenheid met de bevolking, waarmee de partij zich nadrukkelijk van andere partijen onderscheidt.

In 1994 doet de vernieuwde SP haar intrede in het nationale parlement met de bedoeling om er nooit meer uit weg te gaan. De parlementaire democratie wordt openlijk omarmd als het belangrijkste middel om de wil van de bevolking tot uitdrukking te brengen. De partij stelt zich bescherming en versterking van die democratie als uitdrukkelijk doel. In 1999 formuleert het beginselprogramma ´Heel de mens´ het beschermen en bevorderen van menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit als kerndoel van de SP en het diepgaand democratiseren van de samenleving als een vereiste daarvoor. Vanaf 2002 begint de partij zich steeds meer als grote volkspartij te ontwikkelen. In 2002 groeit de SP naar 9 zetels, in 2003 lijkt even alsof de PvdA ingehaald zal worden. Een maand voor de verkiezingen keert echter het tij ten gunste van die partij. Dat gebeurt niet in 2006 als de SP haar grootste klapper tot nu toe maakt met 25 zetels. Twee jaar later neemt Agnes Kant het fractievoorzitterschap over van Jan Marijnissen. Zij treedt in 2010 terug als de resultaten bij de gemeenteraadsverkiezingen tegenvallen. Onder leiding van Emile Roemer wordt de neergaande trend gestopt, maar het zeteltal in 2010 zakt wel terug naar 15, uit kennelijke onvrede dat de SP na haar monsterzege van 2006 niet in de regering is gekomen. Weer twee jaar later lijkt dat vergeten en dichten opiniepeilers de SP een grote overwinning toe en wordt Emile Roemer zelfs als mogelijk nieuwe premier genoemd. Zo ver komt het nog niet. De PvdA hervindt kort voor de verkiezingen haar aantrekkingskracht voor haar kiezers en de verwachte winst van de SP vloeit snel weer weg. Op 12 september scoort de partij opnieuw 15 zetels. Maar met tien procent van de stemmen achter zich blijft ze een van de grootste partijen van Nederland, met de potentie om in de toekomst verder door te groeien. Dat blijkt uit de laatste peilingen. Die reppen kort na de verkiezingen alweer van 16, 19 en 22 zetels - voor wat het waard is. Belangrijker is de groei met bijna 3000 leden dit jaar, die daarmee de basis van de partij komen versterken en de uitgangspositie voor de raadsverkiezingen van 2014 weer een stuk beter maken. Kom socialisten, trek ten strijde!

‘HERFSTAKKOORD ZET LIBERALE WEG UIT DE CRISIS VOORT’

Tekst: Arjan Vliegenthart Foto: Martijn Beekman / Hollandse Hoogte ©



Terwijl VVD en PvdA in relatieve stilte onderhandelen over een nieuw regeerakkoord, hebben ze de begroting voor 2013 op een aantal plaatsen gewijzigd. Een aantal omstreden maatregelen zijn komen te vervallen- en dat is winst. Tegelijkertijd lijkt de eerste slag in de formatie toch echt voor de VVD te zijn. De liberale weg uit de crisis wordt namelijk, zij het licht aangepast, gewoon voortgezet.

Voor de derde keer dit jaar heeft een coalitie van partijen die een meerderheid in de Tweede Kamer vormt,

elkaar gevonden. Het jaar begon met een regeerakkoord van VVD en CDA, gedoogd door de PVV. Toen in het voorjaar het Catshuisoverleg klapte, vonden VVD en CDA bij D66, GroenLinks en de ChristenUnie nieuwe partners om in ieder geval de begroting van 2013 tot de verkiezingen van 12 september aan een meerderheid te helpen. De scherpste randjes van Rutte-I werden ervan afgevijld en de hobby's van Wilders gingen de ijskast in. Maar het Kunduzakkoord had een duidelijke houdbaarheidsdatum: 12 september. En zie daar, na de verkiezingen gaan de afspraken die aan het begin van het jaar nog met euforie ontvangen waren, opnieuw op de schop.

Het herfstakkoord bevat een aantal goede wijzigingen: de afschaffing van

de forensentaks en de langstudeerboete, het schrappen van het liggeld in ziekenhuizen en de eigen bijdrage in de geestelijke gezondheidszorg. Het zijn stuk voor stuk verbeteringen ten opzichte van de afspraken die de VVD in het voorjaar met het CDA, D66, ChristenUnie en GroenLinks maakte. Daartegenover staat onder andere dat de AOW-leeftijd versneld verhoogd wordt. Een maatregel die zeker in crisistijd veel ouderen in de problemen brengt. Maar het is klein bier in vergelijking met de rest van de begroting die er gewoon ongewijzigd doorkomt.

LIBERAAL BELEID VOORTGEZET

Het is dan ook de PvdA die met het herfstakkoord meer heeft moeten inleveren op haar visie dan de VVD. Het zijn niet zozeer de wijzigingen ten

DE BELANGRIJKSTE WIJZIGINGEN IN HET KUNDUZ-AKKOORD VOOR 2013 OP EEN RIJTJE:

TERUGGEDRAAID:

Forensentaks	€ 1.652 miljoen
Langstudeerboete	€ 265 miljoen
Eigen bijdrage GGZ en liggeld ziekenhuis	€ 145 miljoen

BETAALD DOOR, ONDER ANDERE:

Extra belastingen op verzekeringen	€ 950 miljoen
Afschaffen vitaliteitssparen	€ 580 miljoen
Versneld verhogen AOW-leeftijd	in 2013 nog geen opbrengsten

opzichte van het Kunduz-akkoord die de VVD tot winnaar maakt van de eerste ronde van de onderhandelingen, maar de zaken die er niet veranderd zijn. Terecht sprak minister De Jager tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen van 'geen enorme verbouwing.' De uitgangspunten van het Kunduz-akkoord, waar de PvdA voor de zomer nog tegen te hoop liep, blijven namelijk overeind staan.

Allereerst is daar de discussie over de Europese 3%-norm. Tijdens de behandeling van het Kunduz-akkoord uitte de PvdA samen met de SP nog stevige kritiek op het te snel en te hard bezuinigen. Volgens Diederik Samsom was 'een sprintje naar de 3 procent' onverstandig, omdat het de economische groei op de lange termijn in gevaar zou brengen. Internationaal is er steeds meer steun gekomen voor deze analyse. Begin deze maand concludeerde het IMF dat te hard bezuinigen, in vooral de noordelijke landen van de eurozone, slecht is voor Europa in zijn geheel. Het herfstakkoord van VVD en PvdA houdt echter vast aan de Brusselse norm- vooral omdat de VVD dat lijkt te willen.

Het tweede punt dat ongewijzigd uit het Kunduz-akkoord overgenomen is, is de verhoging van de BTW. Ook hier trokken PvdA en SP in het voorjaar gemeenschappelijk op. 'De verhoging van de BTW verergert de recessie' wist Samsom toen nog zeker. En ook hier bevond hij zich in goed gezelschap. Economen, maar ook vertegenwoordigers van het MKB verzetten zich tegen deze maatregel, omdat zij slecht zou zijn voor de economie. Het Herfstak-

koord laat deze verhoging echter ongemoeid, waardoor een fors aantal producten per 1 oktober twee procent duurder zijn geworden.

Ten slotte blijft ook de nullijn voor ambtenaren, zoals die in het Kunduz-akkoord was afgesproken, onaangetaast. Hiermee wordt de koopkracht van deze groep mensen, die geen topverdieners zijn, aangetast. Ook hiertegen verzette de PvdA zich nog in het voorjaar. En ook hier is er een internationale consensus aan het ontstaan dat loonmatiging in het geval van Nederland een onverstandige strategie is. Hoofdeconoom van het Internationaal Monetair Fonds (IMF), Olivier Blanchard, stelde onlangs dat de Europese economie alleen in balans kan komen wanneer in Noord-Europa de lonen groeien. In Duitsland lijkt dit advies ter harte genomen te worden. In Nederland dus echter niet, en het herfstakkoord van VVD en PvdA brengt daar geen verandering in.

EEN NIEUWE PAARSE COALITIE: BELEID EN PREMIER VOOR DE VVD?

Politiek is de kunst van het haalbare. Zeker in een land als Nederland waar regeringen per definitie uit coalities bestaan, is het geven en nemen. Maar geven en nemen kan alleen succesvol zijn als partijen een gemeenschappelijke visie hebben op waar het land naartoe moet. Anders wordt het een waterige verzameling maatregelen zonder visie, zoals bij Balkenende IV waar CDA en PvdA elkaar om de haverklap de tent uitvochten, of een pakket aan maatregelen waarbij de ene partij een paar krenten uit de pap krijgt en de andere partij de hoofdlij-

VERANDERENDE INTERNATIONALE CONSENSUS

De afgelopen weken hebben verschillende internationale instellingen gepleit voor een veranderde aanpak van de Europese crisis. Tijdens een persconferentie op maandag 8 oktober liet de hoofdeconoom van het Internationaal Monetair Fonds (IMF), Olivier Blanchard, weten dat de huidige aanpak van de eurocrisis niet het effect sorteert dat het zou moeten hebben. Hij pleitte voor een gedifferentieerde aanpak, waarbij het tempo van de bezuinigingen onder andere wordt afgestemd op de staat van de economie.

Eenzelfde soort geluid is de afgelopen tijd ook te horen vanuit de OESO. De organisatie die de economische samenwerking van de meest geïndustrialiseerde landen ter wereld, waar ook Nederland deel van uit maakt, pleit voor minder rigoureuze bezuinigingen in de Europese Unie.

Ten slotte liet Christine Lagarde, de baas van het IMF, weten dat het goed zou zijn wanneer Griekenland meer tijd zou krijgen voor het doorvoeren van haar bezuinigingen. Anders dreigt de negatieve spiraal waar het land al jaren in verkeerd, van bezuinigen en economische krimp, niet te boven te kunnen komen.

nen van het beleid mag bepalen. 'Zij de premier, wij het beleid' zei voormalig VVD-leider Frits Bolkenstein over de Paarse kabinetten. Het valt te vrezen dat de geschiedenis zich gaat herhalen, zij het dat de VVD deze keer én de premier én het beleid krijgt.

Met het aanhouden van de 3%-norm, de BTW-verhoging en de nullijn voor ambtenaren blijft het raamwerk van de Kunduz-afspraken overeind. Belangrijker in deze context is echter dat vooral de VVD-visie op hoe Nederland uit de crisis zou moeten komen, blijft staan. Het devies van stevig bezuinigen, soms tegen de klippen op, dat internationaal onder druk staat, blijft in Nederland ongewijzigd. Het lijkt de eerste overwinning die de liberalen boeken op de sociaal-democraten.

HOE VANZELFSPREKEND BLIJFT ETEN?

Tekst: Eric Smaling Foto: Photocopy / Flickr.com

Ooit waren we allemaal jager en verzamelaar van voedsel. Het was de enige manier om te overleven en verder was er niet veel vertier. Met de uitvinding van de landbouw, zo'n 10.000 jaar geleden, kon één persoon zich toeleveren op de voedselvoorziening van anderen. Die anderen kregen daarmee tijd om oorlog te voeren, ambtenaar te worden of na te denken over de zin van het bestaan. In de periode na de Tweede Wereldoorlog is ons voedsel geleidelijk aan steeds goedkoper geworden. Inmiddels staat de consument op een voetstuk en kun je de hele dag overal eten wat je maar wilt.

Eenzijds was er sprake van ongeken- de technologische vooruitgang. Door betere veredelings technieken kon de productie per hectare enorm opge- voerd worden, schaalvergroting en de grote ruilverkavelingen maakten het boeren efficiënter en een moordende concurrentie tussen supermarkten houdt tot op de dag van vandaag de prijs laag. In ontwikkelingslanden speelt ook mee dat overheden niet graag zien dat stedelingen, doorgaans mondiger dan de boeren, ontevreden zijn. In Nederland geven we inmiddels nog maar 10 tot 15 procent van ons inkomen uit aan voedsel.

Met drie prijsspieken op rij vanaf 2007 is er echter sprake van een kentering. Die raakt vooral de armsten in de wereld, die nog steeds 70 procent aan eten uitgeven. Extreme droogte (zoals de afgelopen zomer in de VS), branden (Rusland, Oekraïne in 2010), overstromingen, forse concurrentie met biobrandstoffen (met name in de VS) en de invloed van beleggers en speculanten: veel oorzaken zijn de revue gepasseerd. De vraag naar voedsel stokt echter niet. Integendeel. De wereldbevolking groeit nog (naar ongeveer 9 miljard in 2050), we eten steeds meer omdat we, gemiddeld genomen althans, rijker worden en we eten bovendien meer vlees, wat een groter beslag op landbouwgrond legt. De effecten van de prijsspieken waren

zeer tastbaar: exporteurs zoals India en Rusland legden de handel aan banden uit vrees de eigen bevolking niet meer te kunnen voeden, waar- door de prijzen stegen en importeurs werden geconfronteerd met sociale onrust. De Arabische lente wordt, zeker voor een deel, toegeschreven aan deze effecten. Voedsel is een basisbehoefte, voor wie het vergeten was.

Wat verder opvalt is dat de verschillen in import- en exportvolumes erg groot zijn geworden (zie tabel; statistieken van de Wereldvoedsel en -landbouworganisatie FAO voor 2008). China, Zuid-Korea, Japan, de landen in Noord Afrika en het Midden-Oosten en bijna alle landen in Afrika ten zuiden van de Sahara zijn grote netto graanimporteurs. Voor Australië, Argentinië en de Verenigde Staten geldt het omgekeerde. Nederland is een netto graanimporteur, maar op basis van totale agrarische waarde voeren we meer uit dan in. Het doorvoer karakter van Nederland komt sterk tot uiting in de cijfers: voor bijna 50 miljard komt binnen, voor bijna 80 miljard gaat er uit. De wederzijdse afhankelijkheid is dus behoorlijk groot geworden en er wordt een hoop gesleept met voedsel en grondstoffen om voedsel van te maken. Het meest in het oog lopende effect van deze afhankelijkheid en de prijsstijgingen van de laatste jaren staan inmiddels bekend als *land grabbing*: de meer kapitaal krachtige importeurs en bedrijven 'huren' land waar nog ruimte is, vooral in Afrika ten zuiden van de Sahara. Deze huur overstijgt de traditionele wereldhand- del. Waar de wereld producten koopt die grote stukken van Maleisië en Indonesië (palmolie) en Zuid-Ameri- ka (soja) in beslag nemen, gaat men nu zelf voor eigen consumptie boeren in het buitenland. Zo onlogisch lijkt dat niet vanuit het perspectief van het importerende land. Maar in het exporterende land kan het de samenleving behoorlijk ontwrichten. Veel Afrikaanse boeren en met name veehouders hebben hun land niet in eigendom. De staat kan nu verdienen



door land uit te geven aan de importe- rende partij en de traditionele gebruiker ziet zichzelf ineens gecon- fronteerd met hekken en prikkeldraad.

Ondanks het feit dat recent in de pers berichten verschenen dat het wel meeviel met de honger, is het waar- schijnlijk dat er een flinke voedselcri- sis in aantocht is. Daarvoor hoeft geen helderziende te zijn. En als het al lukt om die het hoofd te bieden, zit je misschien met een ecologische crisis want het voedsel moet wel allemaal ergens verbouwd worden. Wat moeten we doen om alles in goede banen te leiden? De vrije markt werkt niet goed voor voedsel. Je ziet dat al in Neder- land, waar supermarkten elkaar weliswaar hevig beconcurreren, maar waar de boer nog altijd kan fluiten naar een goede prijs voor zijn product. De consument dan? Profi- teert die wel van de vrije markt? Als je dat invult als 'goedkoop' en 'veel keuze', dan zou je denken van wel. Vroeger had je twee soorten vla, nu heb je er minstens tien. Dat maakt de mens toch een stuk gelukkiger. Maar het marktfalen aan de kant van de consument zit hem aan de twee uiteinden: de miljard met honger en de miljard met ernstig overgewicht. Die zijn minder productief en leggen een groter beslag op zorg. Een zak

rijst is geen dvd. Eten moet, dvd's kijken kan. Naast te weinig en te veel eten is ook 'te eenzijdig' slecht. Slecht voor gezondheid, productiviteit en levensgeluk van de etende, maar ook voor de portemonnee van familie, verzekeraar en overheid. Voedsel is een privaat goed, maar onevenwichtig eetgedrag heeft grote publieke kosten. Verleiding van de consument via reclame werkt dit vaak nog in de hand.

Oplossingen vergen per individu, land en regio maatwerk, maar je kunt grofweg vijf routes uitstippelen die kunnen leiden tot een evenwichtiger wereldvoedselsituatie.

1. Meer land gebruiken. Er is zeker nog leeg land, maar ingebruikname voor voedselproductie gaat volledig ten koste van de natuur en past dus slecht in een groene, duurzame toekomst. Bovendien kan het conflicten opleveren met een lokale bevolking die extensief gebruik maakt van land dat leeg lijkt te zijn, maar het niet is. Als het dan toch zou moeten, komen de steppen in Oost Europa en de savannes in Afrika en Zuid-Amerika het meest in aanmerking. Voor een deel liggen die al open voor respectievelijk de tarwe- en sojateelt.
2. Meer investeren. De grote sprongen zijn al gemaakt: opbrengsten van

rijst, maïs en tarwe zijn enorm gestegen dankzij technologische vooruitgang. Ook landbouwhuisdieren zijn productiever dan voorheen. Mogelijkheden liggen vooral in het duurzaam en efficiënt maken van ketens en de schakels tussen importeur, toeleverancier, kredietverstrekker, producent, verwerker, winkel en consument. Korte afstanden tussen producent en consument zijn uit milieu-oogpunt te prefereren, maar de 2 miljard mensen die er nog bij komen zullen in steden wonen en van winkels afhankelijk zijn.

3. Minder verliezen. We gooien enorm veel weg. Een huishouden in Nederland eet zo'n 150 kilo voedsel per jaar niet op. Oud brood voorop. Enorme sprongen vooruit zijn mogelijk, maar lijken niet in het belang van het bedrijfsleven. Op wereldschaal wordt bijna de helft van het voedsel niet opgegeten. In ontwikkelingslanden ligt veel te verrotten na de oogst door slechte opslagfaciliteiten, bij ons wordt het weggegooid of doorgedraaid op de veiling om de prijs omhoog te krijgen.
4. Beter verdelen. Het voedsel is nooit overal waar de monden zijn. Beter voorraadbeheer is nodig, maar stelt flinke eisen aan inkoop, opslag en

uitgifte. Gebieden die keer op keer kwetsbaar blijken te zijn voor tekorten moeten geholpen worden met buffervorraden. Verder zal er snel geschakeld moeten worden tussen overschot- en tekortgebieden wanneer productieschattingen daar aanleiding toe geven. Het is dan vaak de vraag of je het voedsel op tijd van A naar B krijgt.

5. Beter eten. Het eetgedrag veranderen is de grootste uitdaging. Dit zal niet overal in dezelfde mate en in hetzelfde tempo lukken. Landen waar nu de welvaart stijgt zullen dit niet als eerste prioriteit zien. Waar de aandacht voor ondervoeding en eenzijdige voeding (met name bij kleine kinderen) in ontwikkelingslanden wel veel aandacht krijgt, moet ook overmatig en ongezond eten worden aangepakt. Dit is een groeiend probleem, zelfs in steden in ontwikkelingslanden.

Deze routes zullen in samenhang moeten worden bekeken: waar biedt technologische vooruitgang een oplossing, waar kan werkgelegenheid gestimuleerd worden langs deze routes, vooral voor vrouwen, waar moet consumentisme worden ingedamd en welke prikkels zijn daarbij nodig? Wat is waar, hoe en wanneer haalbaar? Het vereist ook een gezamenlijke inspanning van burger, bedrijf en overheid. Wetgeving, gedragsbeïnvloeding en mondiale convenanten, hoe lastig te bewerkstelligen ook, zullen nodig zijn. Maar wie gaat het doen? De Wereldlandbouworganisatie FAO signaleert vooral de problemen, het Wereldvoedselprogramma WFP richt zich voornamelijk op noodsituaties en vluchtelingen, de Wereldbank heeft het onderwerp pas kortgeleden herontdekt na decennia van veronachtzaming en de Wereldhandelsorganisatie WTO propageert slechts vrijhandel, maar daar ligt de oplossing niet. Er zou een mondiale Voedselraad moeten komen die de vijf routes verder gaat uitwerken. Nederland, als vooraanstaand producent, importeur en exporteur is uitstekend gepositioneerd om dit aan te jagen, maar er moet wel nú mee worden begonnen. Ondertussen kun je gewoon, zoals altijd, bij jezelf beginnen.

STATISTIEKEN VAN DE WERELDVOEDSEL EN -LANDBOUWORGANISATIE FAO VOOR 2008 (BEDRAGEN IN MILJ. US \$)

Landen	Totale agri-waarde		Granen	
	import	export	import	export
Algerije	7.785	76	3.624	1
China	80.960	35.903	2.831	779
Japan	56.664	2.740	10.366	101
Ghana	1.311	1.532	452	0
Nigeria	3.400	856	773	1
Senegal	1.793	252	863	20
Argentinië	2.814	35.712	33	7.216
Australië	8.356	24.066	179	4.571
Nederland	49.542	79.045	3.584	760
VS	82.442	118.281	2.934	29.097

TELEGRAAF HOFLEVERANCIER KAMERVVRAGEN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: UvA ©



Rens Vliegthart.

In zijn pas verschenen boek *U kletst uit uw nek*, een titel die verwijst naar een uitspraak van oud-minister Donner, laat politicoloog Rens Vliegthart zien dat de berichtgeving over politiek tegenwoordig te wensen overlaat en gedreven wordt door de waan van de dag. Dit heeft tot gevolg dat politici zich bij alles afvragen hoe zij overkomen op het publiek en burgers steeds cynischer worden over de politiek en zich bij het uitbrengen van hun stem meer laten leiden door de berichtgeving.

Uw boek getiteld 'U kletst uit uw nek' gaat over de relatie tussen politiek, media en kiezer. Wat wilde u met uw boek bereiken?

Ik had eigenlijk twee doelen voor ogen. In de eerste plaats wilde ik een populair wetenschappelijk boek voor een breed publiek schrijven. Het moest daarom een toegankelijk boek worden voor een ieder die in politiek geïnteresseerd is. In de tweede plaats lag er het verzoek om een

tekstboek te schrijven over dit onderwerp voor 1e en 2e jaars studenten communicatiewetenschap.

Drie stellingen staan in uw boek centraal. Kunt u deze kort toelichten?

Het idee van het boek was om de samenhang tussen politiek, media en kiezer te belichten. De eerste stelling gaat over de inhoud van de berichtgeving door de media en hoe die in de loop der jaren veranderd is. Wat opvalt is dat er tegenwoordig meer aandacht is voor peilingen en strategisch nieuws. Toch moeten we ook weer niet overdrijven, want de huidige berichtgeving gaat niet alleen maar over personen. De inhoud is in Nederland nog steeds belangrijk, hoewel er minder aandacht voor is dan in het verleden.

De tweede stelling gaat over de relatie tussen journalisten en politici. Media zijn enorm belangrijk geworden bij de beeldvorming over politici, die zich er zelf ook steeds meer bewust van zijn geworden hoe zij in de media willen overkomen. Tegelijkertijd oefenen media maar weinig invloed uit op beleidsvorming.

De laatste stelling gaat over de relatie tussen media en burger. Hoe politieke berichtgeving de kiezer kan beïnvloeden.

Om met de eerste stelling te beginnen: gaat de politieke berichtgeving slechts uit van de waan van de dag?

Het is lastig om aan te geven wat er onder de waan van de dag verstaan wordt, maar het is zeker zo dat er tegenwoordig in de media meer aandacht is voor opiniepeilingen en persoonlijke controverses. In het verleden was het persoonlijke element ook aanwezig in de politieke berichtgeving, maar over het algemeen stond het inhoudelijke aspect iets meer centraal.

Hoe is de relatie tussen media en politiek in de loop der jaren veranderd?

Om deze verhouding inzichtelijk te maken kiezen wij in de politieke wetenschap voor een indeling in drie fases, van politieke media, naar publieke media naar medialogica. Hier valt wel het een en ander op aan te merken, omdat het een nogal simplistische voorstelling van de werkelijkheid geeft, maar voor een beter begrip van de relatie tussen

Rens Vliegthart (1980) is universitair hoofddocent politieke communicatie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde aan de Vrije Universiteit op het immigratiedebat in Nederland en ontving voor zijn proefschrift de prijs voor het beste communicatiewetenschappelijke proefschrift van 2007. Naast wetenschappelijke artikelen schreef hij diverse opiniestukken in *De Groene Amsterdammer*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*.

politiek en media is deze fasering zeker bruikbaar. Grofweg kun je zeggen dat de media in de jaren vijftig en zestig toen Nederland nog een verzuilde samenleving was weinig kritisch tegenover politici stonden. Een combinatie van politicus en journalist was in die tijd ook gebruikelijk. Zo was ARP-fractievoorzitter Tilanus tevens hoofdredacteur van het dagblad Trouw. Doel was vooral om de eigen doelgroep te informeren. Vanaf de jaren zeventig kwam daar langzaam verandering in. De samenleving ontzuilde, de journalistiek professionaliseerde en de televisie deed zijn intrede als massamedium. Journalisten zagen het als hun voornaamste taak om het belang van de burger centraal te stellen. Hierbij moet ik overigens wel de kanttekening plaatsen dat zij volgzzaam bleven en politici met groot ontzag behandelden. Maar bij politici drong wel het besef door dat zij iets te winnen of te verliezen hadden bij publiciteit. Kiezers kozen immers niet langer automatisch voor een bepaalde partij. Vanaf de jaren negentig deed de medialogica haar intrede. Journalisten gingen nu de politieke spelregels bepalen. Politici werden gedwongen om op bepaalde nieuwsfeiten te reageren. De meest gebruikte formulering in Kamervragen: ‘Bent u bekend met het artikel uit’ of een variatie daarop is daarvan een mooi voorbeeld. Door het verdergaande proces van ontzuiling, zijn er steeds meer zwevende kiezers bijgekomen. Media kunnen daarom een beslissende rol spelen op welke partij zij uiteindelijk hun stem uitbrengen. Direct zeg ik hierbij dat het begrip zwevende kiezers relatief is, want uit alle onderzoeken blijkt dat de verhouding linkse/rechtse kiezers al jaren constant is. Verschuivingen vinden wel plaats, maar bijna altijd binnen het linkse of rechtse blok.

Bij de invloed die media op politici hebben maakt u onderscheid tussen invloed op hun dagelijks handelen en invloed op het beleid dat zij maken. Vanwaar dit verschil?

Voor hun dagelijks handelen heb ik als voorbeeld Kamervragen genomen. Dit is een typisch geval van symboolpolitiek. Veel vragen komen rechtstreeks voort uit berichtgeving. Vooral kranten zijn geliefd. Zo is uit onderzoek gebleken dat ongeveer 15% van de Kamervragen is gebaseerd op artikelen uit de Telegraaf. De invloed van media op politici heeft echter bijna nooit beleidsmatige consequenties. Wetgeving is een langdurig proces met veel inspraakrondes en daarom minder interessant voor massamedia. De Telegraaf laat wel een aantal interessante uitzonderingen op deze regel zien, want deze krant is uitgesproken politiek en zorgde er dankzij een uitgekende lastercampagne bijvoorbeeld voor dat de kilometerheffing niet doorging.

Dan uw laatste stelling dat politieke berichtgeving invloed heeft op hoe burgers denken over politiek en op welke partij zij hun stem uitbrengen. Hoe groot is deze invloed precies?

Voor de verkiezingen had ik in een interview gezegd dat de PvdA nooit groter zou worden dan de SP. Hier moet ik dus op terugkomen. Het is lastig om aan te geven welk effect publiciteit op de verkiezingsuitslag heeft, maar normaal gesproken is het niet meer dan een paar procent. Wat je tijdens deze campagne hebt gezien is dat het succes van Samsom bij de verkiezingsdebatten zeer bepalend is geweest. Het percentage verschuivingen is dan ook fors hoger uitgevallen dan in voorgaande campagnes. Voor de politieke berichtgeving in het algemeen zijn de media een belangrijke informatiebron voor burgers. Wanneer de berichtgeving over een bepaald onderwerp groot is, neemt de kennis van burgers over dit thema ook toe. Brengen media veel strategisch nieuws, dan blijkt dat mensen een stuk cynischer worden over de politiek.

Tot slot nog even terugblikkend op de afgelopen verkiezingscampagne. Hoe beoordeelt u de rol van de media in deze?

De laatste campagne was een knap staaltje medialogica. De media bepaalden hoe de debatten verliepen en hebben een aanzienlijke invloed gehad op de verkiezingsuitslag door opiniepeilingen en de ‘horserace’ tussen Samsom en Rutte centraal te stellen. Schrijnend voorbeeld vond ik het Carrédebat, waarbij de presentatrice op onbeschaamde wijze de politiek leiders ondervroeg. In mijn ogen hadden de campagneleiders gezamenlijk moeten besluiten om niet akkoord te gaan met dit debat-format. Waar ik mij verder aan gestoord heb is het enorme belang dat door media aan peilingen is gegeven. Van 1 of 2 zetels verschil werd enorm veel ophef gemaakt. Ook de manier waarop peilingen door media werden geduid, was discutabel. Terwijl de PvdA nog op fors verlies stond, werd desondanks gesteld dat ze in vergelijking met de vorige meting drie zetels waren gestegen. Het wedstrijdelement werd klaarblijkelijk belangrijker gevonden dan objectieve verslaggeving. Daarnaast berusten veel van de gerapporteerde verschuivingen op toeval. Dat vind ik een zorgwekkende ontwikkeling.



Rens Vliegenthart
U kletst uit uw nek. Over de relatie tussen politiek, media en de kiezer
 Uitgeverij: Bert Bakker
 160 pagina's
 ISBN:9789035137592
 Prijs: €15

DE LEERPlichtWET

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Nationaal Archief / Flickr.com

Gedurende een groot deel van de negentiende eeuw was het voor veel kinderen nog gebruikelijk om vrijwel geen onderwijs te volgen. De meeste moesten namelijk noodgedwongen een bijdrage leveren aan het gezinsinkomen en werden daarom ingezet als arbeider op het land of in de fabriek. Zo blijkt uit de statistieken dat in 1859 maar liefst 450.000 Nederlandse kinderen hele dagen werkten. Toch gingen na verloop van tijd steeds meer kinderen naar school. Dankzij een reeks wetten werd het schoolbezoek bevorderd, met als voorlopige sluitstuk de invoering van de Leerplichtwet in 1900.

Het lager onderwijs was in de eerste helft van de negentiende eeuw al fors verbeterd. Het lag dan ook in de lijn der verwachting dat de doelstelling van de Verlichting, 'iedereen naar school', binnen niet al te lange tijd verwezenlijkt zou worden. Dat het tot 1900 zou duren voordat de leerplicht zou worden ingevoerd, had zowel met praktische als principiële problemen te maken. Praktisch in de zin dat de inkomsten die een kind binnenbracht door in een fabriek of op het land te werken niet gemist konden worden. Naar de mening van het liberale Kamerlid Blaupot ten Cate kon er pas over leerplicht gesproken worden als ouders en kinderen 'het brood niet meer uit den mond genomen wordt'. Principieel omdat een groot deel van de liberalen, de dominante groep in de negentiende eeuw, meende dat de staat geen inbreuk mocht maken op de ouderlijke macht. Rond 1870 kwam er langzaam verandering in de politieke stellingname van de liberalen. Een nieuwe generatie, onder leiding van Van Houten en Kappelyne van de Coppello, had een andere opvatting van de staat dan Thorbecke, hun illustere voorganger. Zij vonden dat de overheid zich meer moest bekommeren om de zwakkeren in de zich industrialiserende samenleving. Het Kinderwetje van Van Houten uit 1874 verbood kinderen onder de twaalf jaar om in fabrieken te werken. De Schoolwet van Kap-

peyne van de Coppello voorzag in belangrijke verbeteringen van het onderwijs (kleinere klassen, betere salariëring en scholing van leerkrachten, versteviging positie onderwijzers en aanpak van het schoolverzuim) en ook werd de leerplicht voor het eerst aan de orde gesteld. Van werkelijke invoering van algemene leerplicht kon in 1878 echter nog geen sprake zijn. De confessionelen eisten immers dat hun scholen dezelfde rechten zouden krijgen als openbare scholen, de ouderlijke macht werd in brede kring nog als onaantastbaar beschouwd en praktisch gezien zouden er te weinig scholen en leerkrachten zijn om de grote hoeveelheid nieuwe, schoolgaande kinderen op te vangen. Wel bevatte de schoolwet van Kappelyne van de Coppello enige maatregelen om het schoolbezoek te bevorderen. Zo werden armlastige ouders gedwongen om hun kinderen naar school te sturen, anders zou de steun die zij van gemeenten ontvingen worden ingetrokken. Ook kregen gemeenten de mogelijkheid om verbodsbepalingen uit te vaardigen tegen het werken van kinderen onder de twaalf jaar. Door deze verbodsbepalingen werd bovendien het schoolbezoek op het platteland bevorderd, waar veldarbeid nog heel gewoon was. Deze maatregelen drongen het schoolverzuim weliswaar terug, het helemaal uitroeien lukte niet. Bedroeg het in

1857 volgens landelijke cijfers nog 15 procent, in 1884 was het percentage gedaald naar 12,8 om in de jaren daarna verder af te nemen tot 8,6 in 1899. Aan het verzuim lagen vooral maatschappelijke omstandigheden ten grondslag. Gebrek aan welvaart bij de arbeiders en bij de kleine middenstanders was de belangrijkste oorzaak. In de woorden van een schoolinspecteur op het platteland: 'De groote oorzaak van het schoolverzuim ligt in den socialen toestand van den arbeidsman en den kleinen boer, die in vele tijden des jaars hunne kinderen willens of onwillens exploiteeren moeten voor en in hunnen dagelijken arbeid, om door dien arbeid voor hen en de hunnen in de allernoodigste behoeften des levens te voorzien.' Kortom, het was voor arme families bittere noodzaak dat kinderen in fabrieken of op het land werkten. Zelfs na de invoering van de leerplichtwet in 1900 werd het schoolverzuim niet volledig uitgebannen. In 1920 bedroeg het verzuim nog altijd 4,5 procent. Dit kwam omdat er allerlei uitzonderingsbepalingen in de wet waren opgenomen. Dat de invoering van de leerplicht in Nederland, in vergelijking met omringende landen als Engeland, Duitsland en Frankrijk, zo lang op zich heeft laten wachten, had vooral te maken met de schoolstrijd: de discussie die grofweg tussen 1860 en 1920 heeft gewoed tussen liberalen en confessionelen over de rechtmatigheid van openbaar en bijzonder (christelijk) onderwijs. Met de schoolwet van 1889 werd weliswaar een eerste stap gezet op weg naar de financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs – onder zekere voorwaarden kon aan bijzondere scholen overheidssubsidie verleend worden – maar tegen de invoering van



Dankzij de Leerplichtwet gingen er steeds meer kinderen naar school.

de leerplicht bestond nog te veel weerstand. Dat de leerplichtwet in 1900 met de kleinst mogelijke meerderheid van 50 tegen 49 werd aangenomen, had vooral te maken met toeval. Zowel de confessionelen (op twee katholieken na), die vonden dat hun bijzondere scholen bij wet gelijkgesteld moesten worden aan openbare scholen, als de socialisten, die de wet niet ver genoeg vonden gaan, stemden tegen waardoor een patstelling dreigde te ontstaan. Het ontwerp van de sociaal-liberale minister Goeman Borgesius zou het niet gehaald hebben als het antirevolutionaire Kamerlid Schimmelpenninck, dat tegen was, niet van zijn paard was gevallen en als de doodzieke liberaal Van Kerkwijk niet met een rijtuig naar het Binnenhof was gereden om vóór te stemmen. De gevallen Schimmelpenninck werd naderhand lijdend voorwerp in een bekend volksrijmpje.

*'Baron Schimmelpenninck en zijn Biek, deden beiden aan politiek:
De baron zei: 'Tegen zonder manco.'
De schimmel zei: 'Wij stemmen blanco.'*

Zo werd Borgesius' Leerplichtwet, door paardenpolitiek gered.'

De leerplichtwet verplichtte ouders (en voogden) hun kinderen zes jaar lang (van het zesde tot het twaalfde levensjaar) naar school te laten gaan. Het schoolbezoek moest regelmatig zijn en de leerling mocht gedurende twee achtereenvolgende maanden niet meer dan vijf uur verzuimen zonder wettige reden. Gebeurde dit wel dan konden ouders in het uiterste geval strafrechtelijk vervolgd worden. Uitgezonderd waren de kinderen die op het land werkten: boerenkinderen mochten tijdens de oogsttijd thuis blijven om te helpen oogsten, het zogenaamde landbouwverlof. Een andere uitzondering waren meisjes: die mochten thuisgehouden worden om het gezin te verzorgen. Ook werd huisonderwijs (wat vooral in adellijke families voorkwam) als geldige vorm van onderwijs toegestaan, omdat enige Kamerleden dat als voorwaarde stelden om vóór te stemmen. Al met al bewerkstelligde de Leerplichtwet dat het absolute schoolverzuim – het helemaal niet naar school gaan – vrij-

wel uitgebannen werd en dat het relatieve verzuim – het onregelmatig en minder dan zes jaar naar school gaan – sterk verminderde. De Leerplichtwet werd in de loop van de twintigste eeuw nog enkele keren aangepast. In 1969 verlengde de wetgever de leerplichtperiode naar negen jaar. Ook werd toen de leerplichtambtenaar aangesteld, die toezicht moest houden op de naleving van de wet. In 1975 verlengde men de leerplichtperiode opnieuw en wel tot tien jaar. Daarbij kwam de toevoeging dat een kind na tien jaar nog gedeeltelijk leerplichtig is (twee dagen per week), tot en met het schooljaar waarin het kind zeventien is geworden. Ook werd bepaald dat meerderjarigheid geen reden meer was om aan de leerplicht te ontkomen. Dit laatste was noodzakelijk omdat steeds meer allochtone meisjes voor hun achttiende trouwden en zo voor de wet meerderjarig werden en niet langer leerplichtig waren. In 1985 tot slot werd het begin van de leerplicht vervroegd naar vijf jaar.

VOOR EEN STABIELE REGERING IS STEUN IN DE EERSTE KAMER NOODZAKELIJK

Tekst: Arjan Vliegenthart



ARJAN Vliegenthart

Op dit moment proberen PvdA en VVD onder leiding van Henk Kamp en Wouter Bos een regering te vormen. Een regering die in de Eerste Kamer niet automatisch op een meerderheid kan rekenen. Samen hebben PvdA en VVD 30 van de 75 zetels. Voor elk voorstel zal dus steun van andere partijen moeten komen. En dat zal op meer problemen stuiten dan velen nu denken.

Demissionair premier Mark Rutte verwacht weinig problemen van het feit dat de twee partijen samen geen meerderheid hebben in de Senaat. De Eerste Kamer let volgens hem vooral op wetstechnische aspecten van voorstellen, terwijl het politieke primaat in de Tweede Kamer ligt. En dat is opmerkelijk, want het was immers dezelfde Rutte die anderhalf jaar geleden hemel en aarde bewoog om een meerderheid voor zijn regering in de Eerste Kamer bij elkaar te sprokkelen. Een lid van de Provinciale Staten in Zeeland mocht op bezoek komen in het Torentje en de SGP werd gepaaid met een standstill op het gebied van medisch-ethische kwesties om zo de regering in de Senaat overeind te houden. En het moet gezegd: dat is de regering Rutte-Verhagen redelijk gelukt, maar het kostte wel de nodige moeite. Regelmatig werden procedure- en wetsvoorstellen

met een minieme meerderheid van 38 stemmen aangenomen. Maar van dat soort uitslagen wordt de Eerste Kamer niet minder politiek, eerder het tegendeel.

Dat de Eerste Kamer een politiek orgaan is, werd anderhalf jaar geleden ook al duidelijk tijdens de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten. VVD-fractievoorzitter Loek Hermans noemde daarin het regeerakkoord leidend voor zijn fractie en de lijsttrekker van de PvdA-fractie in de Eerste Kamer, Marleen Barth, liet weten lid te zijn van die partij 'niet vanwege het staatsrecht, maar vanwege de idealen.' In de praktijk is dat ook te merken. Het komt maar zelden voor dat partijen afwijkend stemmen van hun tegenvoeters in de Tweede Kamer. Juist omdat het primaat van de politiek in de Tweede Kamer ligt, volgen partijen vaak het standpunt van hun tegenvoeters aan de andere kant van het Binnenhof. En als er al anders wordt gestemd, slaat steun die een partij in de Tweede Kamer voor een voorstel gaf om uiteenlopende redenen vaker om in een tegenstem dan andersom. Dat zou te denken moeten geven.

Nergens in de Grondwet staat dat de Eerste Kamer geen politiek zou mogen bedrijven. Wat dat betreft staan Tweede en Eerste Kamer op gelijke voet. Toegegeven, in de Senaat worden politieke redenen vaak opgetuigd met staatsrechtelijke en wetstechnische bezwaren, maar ze zijn daarom niet afwezig. En de Eerste Kamer is in vergelijking met andere Senaten in Europa een machtig deel van het parlement. Een wetsvoorstel dat geen meerderheid krijgt in de Eerste Kamer wordt per definitie geen wet. Daar kun je allerlei bezwaren tegen hebben. In 2011 schreven Ronald van Raak en ik het boekje *De Eerste Kamer. De Andere kant van het Binnenhof: Toen, nu, straks* waarin

voorstellen staan om tot een andere inrichting van ons parlementair stelsel te komen. Maar zolang ons stelsel niet veranderd wordt, moeten we roeien met de riemen die we hebben. Dat geldt voor de SP, maar ook voor alle andere partijen.

Naast de inhoudelijke verschillen tussen de liberalen en de sociaal-democraten is de ontbrekende meerderheid in de Senaat iets waar niet lichtvaardig over mag worden gedacht. Wie een stabiele regering wil, kan niet om steun in de Eerste Kamer heen.



In 2011 verscheen onder redactie van Arjan Vliegenthart en Ronald van Raak het boek *De Eerste Kamer. De andere kant van het Binnenhof: toen, nu en straks*, waarin Eerste Kamerleden van verschillende partijen hun licht lieten schijnen op de rol van de Eerste Kamer in de Nederlandse democratie.